

BASLAWÍSH KLASSTAN OQÍWSHÍLARÍNDÁ OQÍP TÚSINIW KÓNLIKPESTIN RAWAJLANDIRÍWDÍN ILIMIY-METODIKALÍQ TIYKARLARÍ

Kojalepesova Periyzat Azatovna

Gumanitar hám jámiyetlik pánlerdi aralıqtan oqıtıw kafedrası assistant-oqıtıwshısı

periyzatkojalepesova@gmail.com

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15079484>

Annotaciya. *Fonetikalıq baylanıs bul dawıslar hám háripler arasındaǵı qatnasqa qaratılǵan. Semantikalıq (verbal) baylanıs tiykarǵı itibar tekst mazmunın kontekstte túsiniwge qaratıladı.*

Tayanış sózler: *Fonetikalıq baylanıs, semantikalıq (verbal) baylanıs, túsiniw oqıw modeli.*

Zamanagóy tálim sharayatında baslawısh klass oqıwshılarında oqıw kónlikpelerin rawajlandırıw – tabıslı tálim basqışın qalıplestiriw hám ulıwma kognitiv rawajlanıwda tiykarǵı rol oynaydı. Oqıw mamanlıǵın iyelew tálim procesiniń tiykarǵı basqış bolıp ǵana qalmay, sol menen birge oqıwshılardıń túrli tálim tarawları boyınsha bilimlerin nátiyjeli ózlestiriw qábiletin de belgileydi. Baslawısh mektep oqıwshılarında oqıw kónlikpelerin tabıslı rawajlandırıwdı támiyinleytuǵın ilimiy-metodikalıq tiykarlardı kórip shıǵıwǵa qaratılǵan.

Baslawısh klass oqıwshılarına oqıwdı úyretiw stilistikalıq tárepten oqıw hám tekstti túsiniwdi rawajlandırıwǵa qaratılǵan túrli strategiya hám usıllardı ózinde sáwlelendiredi. Olardan geyparaları tómendegilerdi óz ishine aladı:

1. Fonetikalıq baylanıs: Bul baylanıs dawıslar hám háripler arasındaǵı qatnasqa qaratılǵan. Oqıwshılar sózlerdiń dawıs elementlerin anıqlawdı hám olardı tiyisli háripler yamasa hárıp birikpeleri menen baylanıstırıwdı úyrenedi.

2. Semantikalıq (verbal) baylanıs: Bunda tiykarǵı itibar tekst mazmunın kontekstte túsiniwge qaratıladı. Oqıwshılar sózler hám sóz dizbekleriniń mánisin túsiniw ushın kontekstten paydalanıw hám til haqqındaǵı bilimlerini paydalanǵan halda pútkil tekstlerdi oqıydı.

3. Túsiniw oqıw modeli: Bul modelde oqıwshılardıń tekstti oqıw menen birge onıń mazmunın aktiv qayta islew hám anıqlama beriwge járdem beretuǵın strategiyalardı óz ishine aladı. túrli Strategiya hám usıllardıń bul modeli soraw-juwap usılları, oqılǵanlardı talqılaw, tekst mazmunı ústinde oylaw kiredi.

Vizual hám multimedia materiallarınan paydalanıw:

Illyustraciylar, diagrammalar, animaciylar hám basqa kórgizbeli qurallar teksttiń syujeti hám waqıyaların súwretlewge járdem beredi, bul bolsa maǵlıwmattı túsiniw hám saqlawdı jaqsılawda zárúrli áhmiyetke iye.

Bul baylanıslar baslawısh klass oqıwshılarına oqıwdı úyretiwdiń stilistikalıq jantasıwları oqıw hám tekstti túsiniwdi rawajlandırıwǵa járdem beredi.

Juwmaqlap aytqanda, oqıwdı túsiniw baslawısh klass oqıwshıları ushın zárúrli kónlikpe esaplanadı, sebebi bul olardıń akademiyalıq tabısı hám turaqlı tálim alıwı ushın tiykar boladı. Erte jasta oqıwdı túsiniw kónlikpelerin rawajlandırıw barlıq temalar boyınsha tekstlerdi túsiniw hám olar menen shuǵıllanıw, kognitiv rawajlanıwdı xoshametlew hám oqıwǵa bolǵan súyispenshilikti rawajlandırıw ushın júdá zárúrli bolıp tabıladı.

Pedagogikalıq hám baslawısh mektep oqıwshılarınıń oqıw kónlikpesi oqıwǵa qızıǵıwshılıq oqıwshı sanalı oqıwdı erkin iyelegen hám oqıwdıń oqıw-biliw motivleri rawajlangan jaǵdayda payda boladı. Oqıw iskerligin iyelewdiń shárti, sonday-aq, oqıw usılların biliw, tekstti mazmunlı qayta islew usılların biliw, óz-ózin rawajlandıratuǵın belgili bir kónlikpe hám kónlikpelerdi iyelew bolıp esaplanadı. Baslawısh mektepte oqıwdıń sapasın arttırıwdıń variantlarınan biri oqıwdı oqıtıwdı maqsetli basqarıw bolıp esaplanadı.

Oqıw - quramalı psixofiziologiyalıq process. Onıń aktinde kóriw, sóylew háreketlendiriwshi, sóylew-esitiw analizatorları qatnasadı. Bul procestiń tiykarında, B.G.Ananew jazǵanıday, "Analizatorlardıń óz ara tásir mexanizmi hám eki signal sistemasınıń waqıtlı baylanısları" bolıp esaplanadı.

Oqıw óziniń dáslepki basqıshında, oqıw texnologiyasınıń qalıplesiw basqıshında belgili psixologımız B.D.Elkonıń "Qayta jaratıw procesi" dep táriyplegen úsh tiykarǵı mánisti ajratıw múmkin:

Berilgen sózlerdi túsiniw. Bunı oqıwdı biliw, bárinen burın, háripler menen belgilenetuǵın sózlerdi anıqlap alıwdı bildiredi. Oqıw tek háriplerge qarap, sol háriplerdiń qosılıwına sáykes belgili bir sózdi aytıw, haqıyqattı aytıw múmkinshiliginde bolǵan waqıttan baslanadı.

Háriplerdi belgili bir sózdiń simvolları sıpatında qabıl etiwdiń bul procesinde tek ǵana kóriw emes, al adamnıń esteligi, oy-pikirleri hám aqlı da úlken qatnasıqqa ie ekenligin kórsetiw qıyın emes. Biz sózlerdi oqıǵanıımızda tek háripti háripke qosıp qoymastan, bir yamasa bir neshe háripti uslap alıp, bir pútin sózdi anıqlap alamız.

Oqılǵan sózlerge baylanıslı mazmundı túsiniw. Biz oqılǵan hárbir sóz biziń sanamızda qanday da bir ózgerislerdi keltirip shıǵarıwı múmkin, olar menen biz bul sózdi túsiniwimiz belgilenedi. Bir jaǵdayda sanamızda belgili bir, bir qansha jarqın kórinis payda boladı, ekinshi jaǵdayda bolsa qanday da bir sezim, tilek yamasa abstrakt logikalıq process payda boladı.

Oqıwdıń tiykarı zárúrlikten ibarat. Oqıwdı ózlestirgen kishi mektep oqıwshısında dáslep oqıwdı úyreniw, yaǵnıy ses sistemasın hám oqıw procesiniń ózin ózlestiriw, sózlerdiń háriplerden payda bolıwı zárúrligi payda boladı.

Oqıw awızeki sóylew menen de tikkeley baylanıslı. Awızeki sóylew arqalı oqıwdıń kórkemligi úyreniledi, oqıwda sóylew kórkemligi quralları, sonday-aq, baylanıslı awızeki sóylew arqalı tekst mazmunın jetkerip beriw hám oqıwshılar arasındaǵı baylanısta paydalanıladı.

Belgili psixolog T.G.Yegorov "Balalardı oqıwǵa úyretiw psixologiyası ocherkleri" atamasında oqıwǵa hárıp belgilerin qabıl etiw, olar tárepinen belgilengen nárseni seslendiriw (aytıp beriw) hám oqıǵan nárseni túsiniwdiń úsh óz ara baylanıslı háreketinen ibarat jumıs sıpatında qaraydı. Jańa oqıwdı úyrenip atırǵan kishkene balada bul háreketler izbe-izlik penen ótedi. Biraq, tekstti oqıw tájiriybesi toplanıp barǵan sayın bul komponentler sintezlenedi. T.G.Yegorov bılay dep jazadı: "Túsiniw procesleri menen oqıwdaǵı kónlikpe dep atalatuǵın nárseler arasındaǵı sintez qansha jeńil bolsa, oqıw sonsha jetiliske bolıp ótedi, ol sonsha anıq hám kórkem boladı." Keltirilgen pikirden kórinip turǵanıday, izertlewshi oqıw texnikasın (oqıwda kónlikpe, yaǵniy seziw hám dawıs beriw mexanizmi dep atalatuǵın) oqıǵan nárseni túsiniwge qarama-qarsı qoymaydı. Oqıw ámelge asıwı ushın hár úsh háreket bir waqıtta ámelge asırılıwı kerek.

Ádebiyatlar:

1. Анисимов В.М., Андреева К.Е., Сокурова Л.В. Методика преподавания русского языка в начальных классах. Якутск: 2001.
2. Борисенко И.В. Методические уроки К. Д. Ушинского / Начальная школа. 1994-№3-с 12-19
3. Безруких М.М. Формирование навыков чтения и письма в процессе обучения детей Российская государственная российская библиотечка. http://methodisty.narod.ru/sde_ador
4. Васильева М.С., Оморокова М. И., Светловская Н.Н. Актуальные проблемы обучения чтению в начальных классах. М.. Педагогика, 1997. Гл.
1. «Проблемы педагогической организации самостоятельного детского чтения»
5. Джекелей О.В. Формирование круга чтения младших школьников. // Начальная школа 1989-01
2. Дмитриева СФО. Начальная школа с родным (нерусским) и русским (перодным) языком обучения. В эт Сборник методических материалов по преподаванию учебных предметов в 2008 2009 учебном году. Метод, 2008.- 186 с